

Bättre koll på läget

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnr: 08:1074

Grafisk form: Mera text & form

Omslagsfoto: ©Workbook / Johnér

Bild s 6: Image Source / Johnér, s 11: ©Nonstock / Johnér,
s 12: ©Dick Clevestam / NordicPhotos, s 15: ©Photononstop / NordicPhotos,
s 19: iStockPhoto, s 23: ©Cubo Images / NordicPhotos

Tryck: Danagårds Grafiska, 2008

Upplaga: 11 000 ex

Inledning

Varje år redovisar Skolverket en samlad bedömning av förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning. I uppdraget ingår att uppmärksamma och föreslå åtgärder inom områden där förbättringar behöver genomföras på både nationell och lokal nivå.

Innehållet i den här skriften bygger på Skolverkets lägesbedömning 2008 och riktar sig till kommuner, andra skolhuvudmän och verksamheter. Redovisningen grundar sig till stor del på den uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion som Skolverket genomfört under året. Skriftens syfte är att lyfta fram vad skolhuvudmännen och rektorerna bör arbeta med för att förbättra sin verksamhet och vilket stöd Skolverket kan erbjuda i det arbetet.

För att få en mer utförlig beskrivning av läget inom förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning kan du ladda ned den fullständiga versionen av lägesbedömningen från Skolverkets webbplats, www.skolverket.se, eller beställa den från Fritzes, beställningsnummer 08:1072.

Likabehandling

→ Förstärk insatserna för att leva upp till kraven i lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever

Alla elever har rätt till trygghet och studiero

Alla som arbetar inom förskola, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning ska respektera alla människors lika värde. Alla elever har rätt till likabehandling. Det innebär att ha lika rättigheter, men i synnerhet rätt till skydd mot diskriminering och annan kränkande behandling. Hur väl verksamheterna lyckas med uppdraget om likabehandling har också betydelse för måluppfyllelsen. Har man inte respekt för varandra och är i en miljö där man inte kan känna sig trygg kan man inte heller förväntas nå goda resultat.

Bristande stöd bakom många kränkningar

Fler skolor kritiserar för att de brister när det gäller skolans skyldighet att motverka olika former av kränkande behandling. Anmälningar till Skolverket visar att elever blivit utsatta för kränkningar från andra elever under en längre tid. Skolan har i dessa fall inte agerat alls eller inte tillräckligt kraftfullt, vilket har inneburit att kränkningarna fortsatt. Eleverna har inte bara kränkts varandra utan också blivit kränkta av personalen.

Skärpta krav på likabehandling i skolan

Den 1 april 2006 infördes lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever. Lagen ska främja alla barns och elevers lika rättigheter samt motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen ska också motverka annan kränkande behandling samt främja likabehandling i skolan. Lagen gäller all utbildning och annan verksamhet som regleras av skollagen.

Barn- och elevombudet (BEO) uppmärksammar rätten till likabehandling

År 2007 mottog Skolverket 487 anmälningar om kränkande behandling. Detta kan jämföras med 361 anmälningar år 2005. Under 2007 har Skolverket och BEO fattat 69 beslut med kritik beträffande kränkande behandling. Det är en ökning med 60 procent jämfört med året innan. Att anmälningarna ökat behöver inte innebära att mobbning och kränkande behandling faktiskt har ökat i skolorna. Det kan snarare handla om att den nya lagen innebär en skärpning av tidigare krav. Barn och föräldrar har fått en ökad medvetenhet om vilka rättigheter de

har bl.a. genom medias uppmärksamhet på BEO:s skadeståndskrav på grund av kränkningar av elever.

Från och med 2007 har Skolverket i sina inspektioner sett att många verksamheters likabehandlingsplaner inte håller måttet. Det är så många som fyra av fem grundskolor och en av två gymnasieskolor som inte uppfyller kraven i lagstiftningen.

Vad behöver göras?

Förebygg och förhindra kränkande behandling och diskriminering

Huvudmannen ska ansvara för att det finns ett målinriktat arbete med att förebygga kränkande behandling och diskriminering. Ett viktigt verktyg i detta arbete är att upprätta och följa en likabehandlingsplan.

Det ska finnas en likabehandlingsplan för varje verksamhet och den ska anpassas efter verksamhetens behov. För att kunna göra en bra likabehandlingsplan krävs en aktuell kartläggning av verksamheten. Utifrån kartläggningen kan konkreta, planerade aktiviteter för det kommande året utformas. Att eleverna görs delaktiga är en förutsättning för att planen ska fungera i praktiken. Det är också viktigt att involvera vårdnadshavarna i arbetet så att det som gäller i skolan är förankrat i hemmet.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Allmänna råd och kommentarer – för arbetet med att främja likabehandling best. nr 06:964

Trygghet och studiero – information om nya bestämmelser best. nr 07:1010

Ordningsregler för en trygg och lärande skolmiljö best. nr 06:960

Förebygga diskriminering – främja likabehandling i skolan (pdf-fil på Skolverket webbplats)

Förebygga diskriminering – främja likabehandling i förskolan (pdf-fil på Skolverkets webbplats)

För trygghet, ansvar och respekt i skolan – information från Barn- och elevombudet best. nr 07:1022

Respekt – Sveriges bästa serietidning mot diskriminering och kränkande behandling i skolan best. nr 06:5000

Förskoleverksamheten

Förskolans läroplan har fått ett starkt genomslag och en allt större betydelse för verksamheten. Sedan läroplanen infördes har tyngdpunkten i förskolans verksamhet legat på barns lärande samtidigt som medvetenheten om att omsorg, fostran och lärande hör ihop och förutsätter varandra har ökat. Till exempel har det systematiska arbetet med att utveckla barns språk i den dagliga verksamheten blivit allt vanligare.

-
- Ha beredskap för att erbjuda plats i förskolan så att tillfälliga lösningar kan undvikas
 - Se till att gruppstorlekar och personaltäthet i förskolan anpassas till de behov som finns i olika förskolor
 - Se till att barn i förskolan får modersmålsstöd och det särskilda stöd som de har rätt till
-

Vad behöver göras?

Förbättra planering och beredskap för att klara platsgarantin

Skolverkets undersökningar visar att förskoleverksamheten i stort sett är fullt utbyggd och de allra flesta föräldrar är nöjda med den omsorgsform som barnet har. Men det finns kommuner som inte lever upp till lagstiftningens krav att erbjuda plats utan långa väntetider, ofta för att man inte tar tillräcklig hänsyn till att födelsetalen och inflyttningen i kommunerna varierar över tid.

I kommuner som har svårt att klara platsgarantin behöver därför beredskapen för att erbjuda plats i förskolan avsevärt förbättras för att undvika lösningar som att barnen tillfälligt erbjuds en plats långt från sitt hem.

Låt behoven i förskolorna styra gruppstorlek och personaltäthet

För att en grupp ska fungera väl måste den ha en lämplig sammansättning och storlek. Skolverkets senaste utvärdering av förskolan visar på en positiv utveckling på så sätt att personalen i många förskolor delar in barnen i mindre grupper genom att anpassa och förändra den egna verksamheten i den mån det är möjligt. Men alla kommuner måste också se till att förutsättningar och resurser matchas mot de olika behov som finns ute på förskolorna.

Öka insatserna för både modersmålstöd och särskilt stöd

I dag har nästan alla kommuner barn i förskolan med ett annat modersmål än svenska. Ändå är det bara i 80 av Sveriges 290 kommuner som barnen har stöd i modersmålet. För att stödja dessa barns språkutveckling behöver modersmålstödet i förskolan stärkas. Ökade insatser måste genomföras för att alla de barn som har rätt till särskilt stöd ska få den hjälp de behöver. Det är viktigt att arbetet med att stödja barns modersmål och det svenska språket integreras i den dagliga verksamheten och stödet ges så tidigt som möjligt.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Allmänna råd och kommentarer för kvalitet i förskolan
best. nr 05:896

Förskolan är till för ditt barn best. nr 06:973
(finns även på andra språk)

10 år efter förskolereformen best. nr 08:1053

Flerspråkighet i förskolan – ett referens och metodmaterial
best. nr U08:206

- Andelen inskrivna barn i åldern 1-5 år i förskolan uppgick till 85 procent.
- Antalet öppna förskolor minskade åter och uppgick till 455.
- Andel personal med pedagogisk högskoleexamen i kommunala förskolor uppgick till 54 procent och i förskolor i enskild regi till 42 procent.
- Både i kommunal och i enskild verksamhet fanns det i genomsnitt 5,2 barn per årsarbetare.
- Snittkostnaden per barn i förskolan ökade något och var 109 100 kronor.

Skolbarnsomsorgen

Fritidshemmen har byggts ut mycket snabbt, framför allt för barn i de yngre skolåldrarna, och andelen barn i fritidshem fortsätter att öka. En konsekvens av det har blivit att gruppstorlekarna i fritidshemmen fortsätter att öka och personaltätheten att minska. Hösten 2007 gick det i genomsnitt 34 barn i en fritidshemsgrupp, vilket är oroande för kvaliteten i verksamheten

Över 80 procent av alla 10–12-åringar har föräldrar som arbetar eller studerar. Trots att kommunerna är skyldiga att erbjuda någon form av skolbarnsomsorg till dessa barn är det få som får tillgång till skolbarnsomsorgen.

I en stor majoritet av kommunerna får skolbarn inte gå kvar i fritidshemmen om en förälder blir arbetslös eller föräldraledig. Skolverket har framfört till regeringen att en skyldighet för kommunerna att erbjuda skolbarnsomsorg för barn till arbetslösa och föräldralediga barn bör övervägas.

-
- Följ upp och se till att gruppstorlekar och personaltäthet i fritidshem är anpassade till de behov som finns i olika fritidshem
 - Erbjud skolbarnsomsorg till 10-12-åringar efter behov
-

Vad behöver göras?

Prioritera fritidshemmens verksamhet

Skolverket har sedan år 2000 vid upprepade tillfällen konstaterat och särskilt lyft fram att fritidshemmens kvalitet inte uppmärksammas tillräckligt i kommunerna. Det är oroande att gruppstorlekarna fortsätter att växa och att personaltätheten har sjunkit ytterligare. Det är en utveckling i fel riktning. Kvaliteten i den pedagogiska verksamheten för barnen försämras med stora barngrupper och låg personaltäthet.

Det riktade statsbidraget till både skola och fritidshem har tyvärr inte medfört någon ökning av personaltätheten i fritidshemmen. Kommunerna har valt att inte prioritera fritidshemmen. Skolhuvudmännen måste uppmärksamma och åtgärda problemen med bristande kvalitet. Skolverket har i sin lägesbedömning 2008 framfört att situationen nu är så pass allvarlig att även regeringen måste uppmärksamma behovet av kvalitetshöjande åtgärder i fritidshemmen.

Erbjud skolbarnsomsorg till 10–12-åringar efter behov

Skolverkets studier visar att många 10–12-åringar inte deltar i någon skolbarnsomsorg. Endast ett sjuttioal kommuner anordnade öppen fritidsverksamhet för barn i åldern 10–12 år hösten 2006. Mer än hälften av barnen har ingen omsorg alls utanför skolan, trots att många föräldrar vill ha skolbarnsomsorg. Det är viktigt att kommunerna uppmärksammar att skyldigheten att erbjuda skolbarnsomsorg gäller ända upp till 12 år.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Allmänna råd och kommentarer för fritidshemmen

best. nr 07:1007

Allmänna råd och kommentarer för kvalitetsredovisning

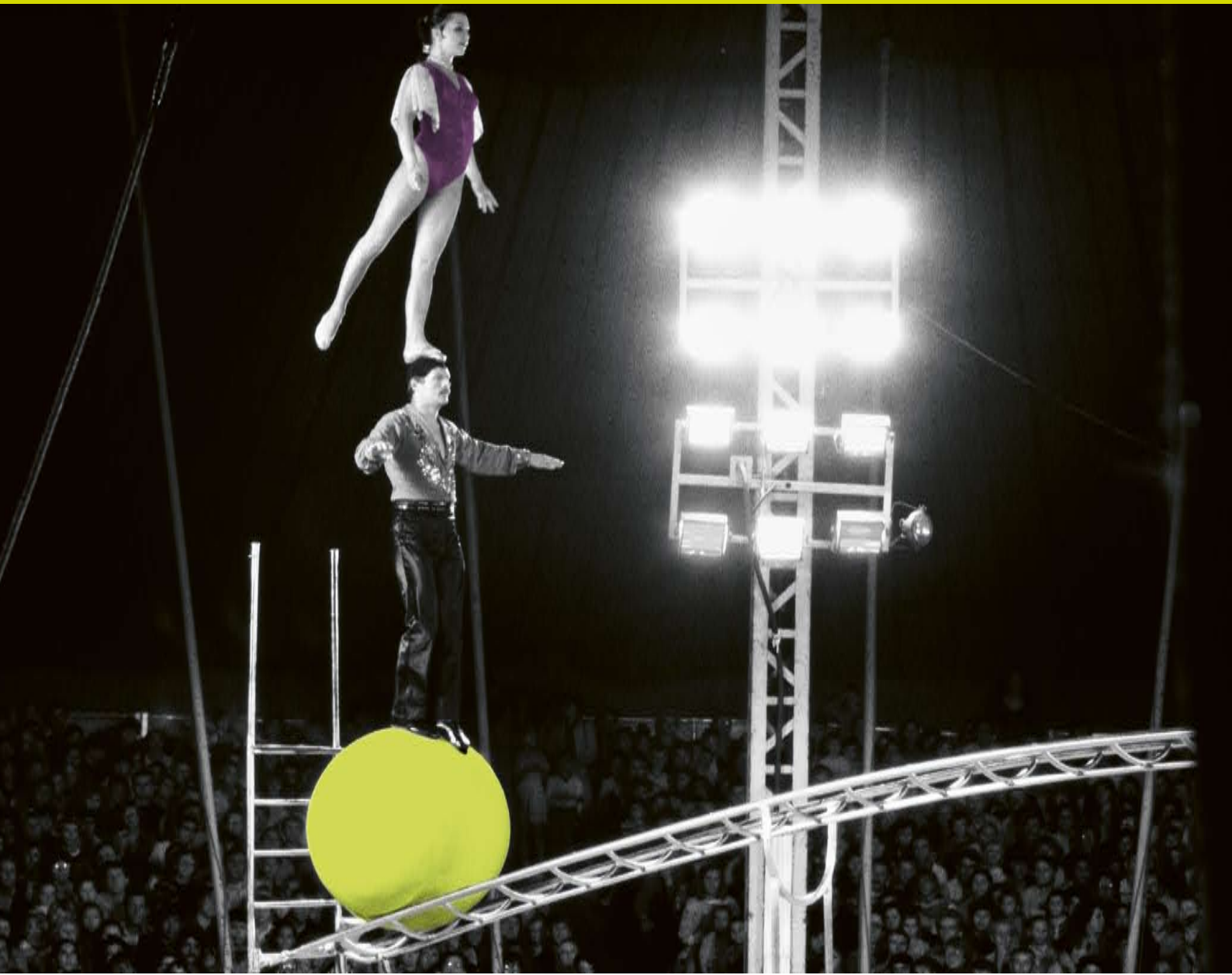
best. nr 06:950

Allmänna råd med kommentarer för öppen fritidsverksamhet

best nr 99:481

- Andelen barn i fritidshem har ökat. Andelen inskrivna 6-9-åringar uppgick till 80 procent och andelen inskrivna 10-12-åringar till 12 procent.
- Andelen personal med pedagogisk högskoleexamen i fritidshem i kommunal regi uppgick till 60 procent och i enskild regi till 34 procent.
- Antalet barn per årsarbetare ökade åter och uppgick till närmare 20.
- Även gruppstorlekarna har ytterligare ökat och uppgick till i genomsnitt närmare 34 barn per grupp.
- Antalet kommuner med öppen fritidsverksamhet har åter minskat. Endast 69 kommuner hade öppen fritidsverksamhet.
- Snittkostnaden för barn i fritidshem minskade jämfört med 2006 och uppgick till 32 800 kronor.

Grund- och gymnasieskolan

De genomsnittliga meritvärdena i grundskolan samt andelen elever med betyg i alla ämnen visar sedan ett antal år tillbaka en positiv utvecklingstrend. Andelen elever som inte når målen är trots detta, nu liksom tidigare, alltför hög. Andelen elever som efter tre års studier får ett slutbetyg med grundläggande behörighet från gymnasieskolan har blivit högre de senaste åren. Detta är ett tecken på bättre studieresultat i gymnasieskolan. Samtidigt är det en alltför stor andel elever som avbryter sina gymnasiestudier.

-
- Förbättra insatserna för elever i behov av särskilt stöd i syfte att öka andelen elever som når målen
 - Förstärk insatserna för att nå upp till de författningsmässiga krav som finns för modersmålsundervisning, studiehandledning på modersmålet samt undervisning i svenska som andraspråk
 - Genomför förstärkta insatser för skolpliktsbevakning och kontroll av elevers närvaro i grundskolan
 - Uppmärksamma effekterna av minskade elevkullar och ökningen av fristående skolor och beakta elevernas rättssäkerhet i detta sammanhang
 - Säkerställ att regler för intagning och urval till gymnasieskolan följs
-

Vad behöver göras?

Vidta rätt åtgärder för att kunna ge bättre stöd till eleverna i grundskolan

Stödet är fortfarande otillräckligt i grundskolan. Skolverket har tidigare framfört förslag till regeringen om att förtydliga bestämmelserna om elevers rätt till särskilt stöd i undervisningen. Bestämmelserna om särskilt stöd behöver anpassas till de behov av stöd som finns idag så att fler elever får förutsättningar att nå målen. Studier visar också att det behövs mer kunskaper och forskning om särskilt stöd och läsundervisning.

När Skolverket analyserat på vilka grunder skolan gjort insatser för särskilt stöd visar det sig ofta att bilden är problematisk. I de anmälningar som kommit in till Skolverket saknas det ofta en pedagogisk utredning där skolan har kartlagt och analyserat elevens hela skolsituation. Om denna pedagogiska utredning inte görs finns det ofta inte förutsättningar för att sätta in verkningsfulla åtgärder för att varaktigt komma tillrätta med elevens skolsituation.

Stärk stödet i gymnasieskolan

Närmare var fjärde gymnasieelev fullföljer inte sina gymnasiestudier, antingen för att de avbryter sin utbildning eller för att de inte får slutbetyg. Stödinsatserna för att hjälpa dessa elever kommer ofta in alldeles för sent, när eleverna redan tagit beslut om att avbryta sina studier.

Gymnasieskolan har i stort sett samma skyldighet som grundskolan att erbjuda särskilt stöd till elever som har svårt att nå målen. Det är viktigt att skolan erbjuder ett stöd som svarar mot behovet. Fungerar inte ett erbjudande om stöd är skolan skyldig att pröva andra åtgärder.

Följ upp och analysera stödinsatserna

Stödinsatserna som genomförs måste också följas upp och analyseras annars kan det få till följd att åtgärderna upprepas och eleven får ”mer av samma” insats.

Elevernas och föräldrarnas medverkan har stor betydelse när ett åtgärdsprogram utarbetas. Ett problem är att föräldrarna ofta kommer in för sent i processen vilket gör att de inte får tillräcklig möjlighet att vara med och diskutera stödinsatserna.

Tillgodose elevernas rätt till modersmålsundervisning, studiehandledning och svenska som andra språk

Skolverkets utbildningsinspektion har visat att kommunen och verksamheterna inte alltid lever upp till styrdokumentens krav på modersmålsundervisning, studiehandledning på modersmålet och undervisning i svenska som andraspråk.

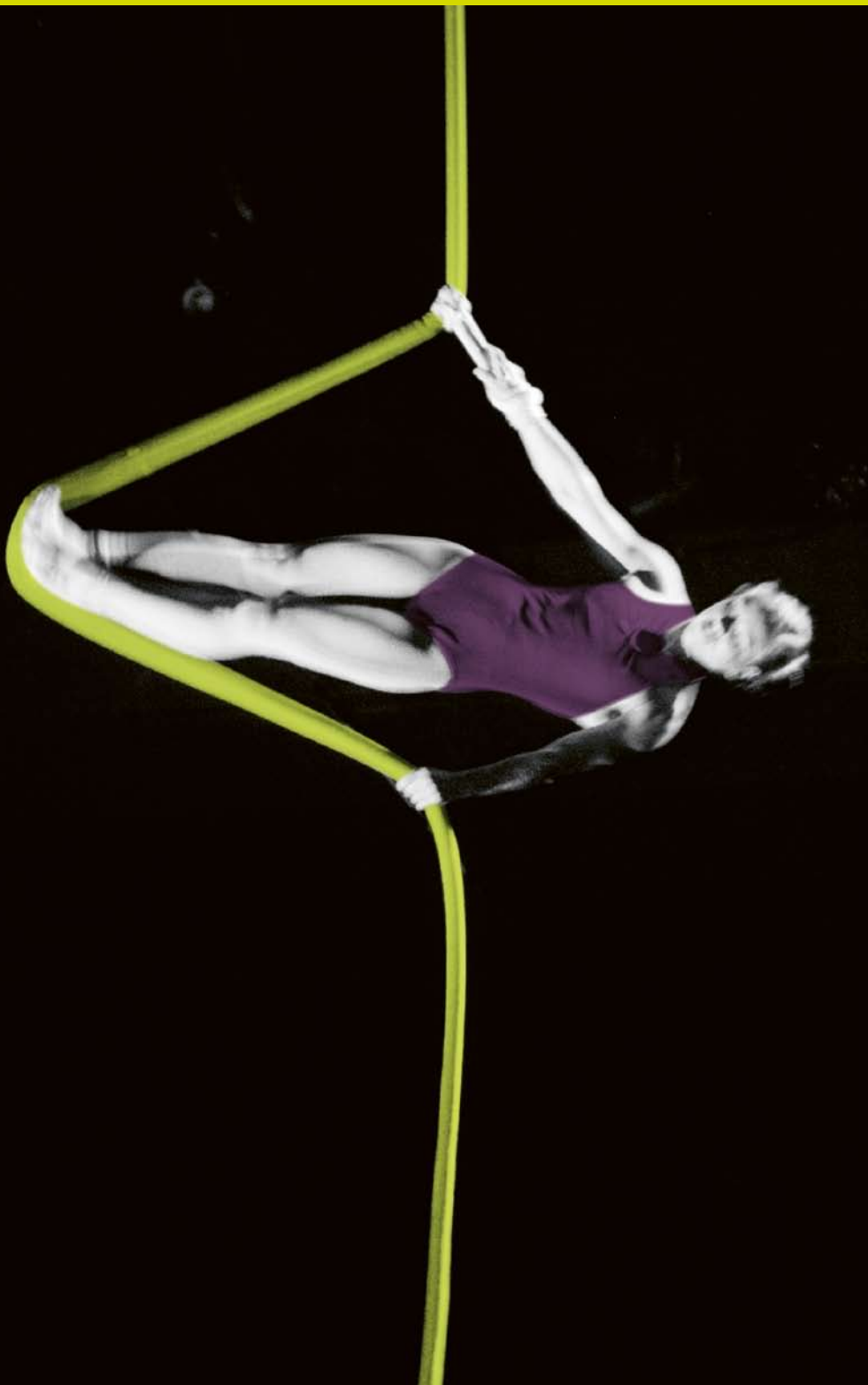
Skolverket har under 2007 genomfört en studie med fokus på grundskolans verksamhet för elever med annat modersmål. Av denna utvärderingsstudie framgår att grundskolors verksamhet för dessa elever är av mycket varierande kvalitet

Elevernas rätt till modersmålsundervisning måste tillgodoses på ett bättre sätt.

Skolverkets studie visar nämligen att elever som deltagit i modersmålsundervisningen har ett högre genomsnittligt meritvärde, än de elever som inte har deltagit.

Detta gäller generellt för elever som har deltagit i modersmålsundervisningen, oavsett familjebakgrund, kön eller migrationsbakgrund.

Studiehandledning på modersmålet framstår på skolor som en ännu mer begränsad verksamhet än modersmålsundervisningen. Alla skolor erbjuder

- Nästan en fjärdedel av eleverna lämnade grundskolan utan betyg i alla ämnen.
- Nästan en fjärdedel av eleverna i gymnasieskolan hade inte fullgjort gymnasiestudier inom fem år så att de fick slutbetyg.
- Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen uppgick till 87 procent i kommunala grundskolor och 67 procent i fristående grundskolor.
- Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i kommunala gymnasieskolor uppgick till 78 procent och i fristående gymnasieskolor till 53 procent.
- Snittkostnaden per elev var 77 000 kronor i kommunala grundskolor och 73 600 i fristående grundskolor. I gymnasieskolan var snittkostnaden för skolor i kommunal regi 85 500 kronor och för fristående skolor 83 400 kronor.

inte studiehandledning och på skolor där det erbjuds handlar det oftast om ett fåtal elever, framförallt nyanlända. I studien av elever med annat modersmål framkommer olika skäl till att studiehandledningen inte är mer utbredd, det handlar om resurser, men kanske också om bristande kunskaper om vad studiehandledning egentligen innebär.

Erbjud alla elever med annat modersmål undervisning i svenska som andraspråk

Det verkar som ämnet svenska som andraspråk inte ses som ett likvärdigt alternativ till ämnet svenska. På många skolor erbjuds därför inte den undervisningen till alla elever med annat modersmål, utan bara till de svagaste eleverna. Undervisningen verkar fungera som en typ av stödundervisning för att eleverna på sikt ska kunna delta i svenskundervisningen.

Arbeta med att motivera och bevaka elevernas närvaro och utred orsaker till frånvaro i grundskolan och gymnasieskolan

I slutet av läsåret 2006/07 var genomsnittligt en till två elever i varje grundskola i hela landet frånvarande sedan minst en månad. Under 2007/08 förlorade 12 000 elever i gymnasieskolan sina studiebidrag på grund av ogiltig frånvaro.

Det är ett allvarligt samhällsproblem att allt för många barn är långvarigt frånvarande från den obligatoriska skolan. Frånvaro är den främsta orsaken till elevers svårigheter att nå målen. Situationen med alltför hög frånvaro i skolan kräver olika insatser från skolhuvudmän och skolor. Grunden för att eleverna ska vilja gå i skolan är att skapa en undervisning och en skolmiljö som känns motiverande och stimulerande. Mer konkret måste skolpliktsbevakningen för-

bättras. En noggrann skolpliktsbevakning förutsätter att det finns rutiner inte bara för skolplacering utan även för att faktiskt bevaka att barnen går i skolan.

Det är nödvändigt med närvarokontroll i både grundskolan och gymnasieskolan för att kunna veta om eleverna verkligen är i skolan. Det är också viktigt att skolan utreder vilka orsaker som ligger bakom att en elev är frånvarande – detta är en förutsättning för att kunna sätta in rätt åtgärder. Orsaker till frånvaro kan exempelvis vara bristande stöd eller kränkningar. Långvarig frånvaro börjar ofta som ströfrånvaro. Tidiga insatser för att förhindra detta är därför mycket viktiga.

Ha beredskap om fristående skolor läggs ner

Antalet elever kommer att sjunka i grundskolan och gymnasieskolan inom de närmaste åren. Intresset för att starta fristående skolor är fortfarande mycket stort.

Utbudet av studieplatser, särskilt inom gymnasieskolan, kommer under de närmaste åren att vara större än behovet om inte en anpassning av nuvarande verksamhet genomförs. I den situationen finns det en risk att kommunen eller huvudmannen för en fristående skola lägger ned viss del av sin skolverksamhet. I grundskolan är kommunen alltid skyldig att ta emot eleverna från den fristående skolan.

Mot bakgrund av den ökade risken att en fristående skola kan tvingas att avveckla sin verksamhet måste det finnas en ökad beredskap hos kommunen att med kort varsel kunna bereda dessa elever plats och att övergången genomförs så snabbt och smidigt som möjligt.

När det gäller elever från fristående gymnasieskolor har dock inte eleven en omedelbar rätt till en plats i en kommunal skola. Den kommunala skolan kan

ta in en sökande till gymnasieskolan vid en senare tidpunkt än vid början av utbildningen. Detta gäller under förutsättning att det finns plats på den aktuella studievägen och att den sökande är behörig och har de kunskaper och färdigheter som krävs för utbildningen.

Förbättra studie- och yrkesorienteringen

Ett ökat antal utbildningar på olika nivåer med varierande innehåll och inriktning erbjuds av allt fler utbildningsanordnare. Möjligheter att välja skola har ökat konkurrensen mellan olika skolor som på olika sätt försöker nå eleverna med olika typer av marknadsföring. Det kan vara svårt för eleverna att sälla i informationen och avgöra vad som är relevant och viktigt. Om elever gör val på dåligt underbyggda beslut så ökar risken för avhopp från utbildningen. En väl fungerande studie- och yrkesorientering är därför ett viktigt stöd för elevens förmåga att fatta välgenomtänkta beslut. Det innebär bland annat att skolans personal ska hålla sig väl informerad om antagnings- och behörighetsregler inom gymnasieskola och till högre studier för att kunna ge eleverna en bra överblick om deras möjligheter till framtida utbildningsvägar och yrken.

Säkerställ att reglerna för intagning till gymnasieskolan följs

Vilka regler och rutiner som används vid intagning till gymnasieskolan är av avgörande betydelse för alla elevers rätt till en likvärdig och rättssäker intagning. Skolverket har genom inspektioner kunnat konstatera att det förekommer fall där reglerna för urval och intagning inte följs. Huvudmännen för utbildningen måste därför säkerställa att bestämmelser för intagning till gymnasieskolan efterlevs.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Allmänna råd för den individuella utvecklingsplanen med skriftliga omdömen best. nr 08:1074

Allmänna råd för arbete med åtgärdsprogram best. nr 08:1036

Allmänna råd för bedömning och betygsättning best. nr 04:858

Allmänna råd för utbildning av nyanlända best. nr 08:1055

Vad du måste veta för att sätta betyg på gymnasiet – föreskrifter och betygskatalog best. nr 08:1031

Varför hoppade du av? best. nr 08:1030

Studieavbrott och stödinsatser i gymnasieskolan best. nr 08:1062

Vad vill du syssla med i framtiden? (information om webbplatsen utbildningsinfo.se) best. nr 07:1024

Information kring elevers frånvaro i gymnasieskolan best. nr 05:915

PÅ WEBBPLATSEN:

skolverket.se/betyg

www.utbildningsinfo.se

Särskolan

Elevökningen i obligatoriska särskolan, som pågått sedan 1990-talets mitt, har mattats av de senaste åren. Läsåret 2007/08 minskade eleverna något i antal jämfört med föregående läsår. Lärartätheten i obligatoriska särskolan var dock relativt hög med ungefär fyra elever per lärare i kommunala och tre elever per lärare i fristående särskolor. Knappt fyra procent av särskolans elever gick i fristående särskolor läsåret 2007/08, vilket är en liten ökning jämfört med tidigare år.

Knappt 90 procent av lärarna i den kommunala obligatoriska särskola läsåret 2007/08 hade pedagogisk högskoleexamen. 41 procent av lärarna hade specialpedagogisk högskoleexamen. Det är 19 procentenheter lägre än för 10 år sedan. När det gäller obligatoriska särskolor med fristående huvudmän var siffrorna ännu lägre. Skolverkets utbildningsinspektion visar att lärare i den obligatoriska särskolan inte alltid har ämnesdidaktisk kompetens för att undervisa i de ämnen som ingår i t.ex. grundsärskolans kursplaner.

→ Beakta att de allmänna råden med rutiner för utredning och beslut om mottagande i den obligatoriska särskolan också kan användas som stöd vid mottagande i gymnasiesärskolan

Vad behöver göras?

Följ upp och utvärdera särskolors verksamhet

Ofta saknar obligatoriska särskolor ett bra systematiskt arbetssätt för att följa upp verksamheten. Skolorna gör sällan sammanställningar av elevernas resultat eller utvärderar verksamheten. Många särskolor saknar också kvalitetsredovisningar och särskoleverksamheten redovisas i få kommuners kvalitetsredovisningar. För att få underlag för förbättringar bör kommuner och skolor i högre utsträckning utvärdera verksamheten och sammanställa elevernas kunskapsutveckling mot de nationella målen.

Förbättra informationen till elever och föräldrar.

Det är viktigt att eleverna får information om att särskolan har egna mål och hur detta påverkar deras möjlighet att fortsätta utbilda sig. Det finns tyvärr elever som överraskats av att de inte får slutbetyg från grundskolan, och därmed inte kan söka till ett nationellt program i gymnasieskolan. Om eleverna får bättre kunskap om målen, får de också större möjligheter att påverka sitt eget lärande.

Föräldrarna behöver också få information om vad särskola innebär och vilka konsekvenser det får för barnen på kort och lång sikt. De har rätt att tacka nej till särskola och det är därför av största vikt att de får tillräcklig information både när det gäller elevens möjligheter att få stöd i grundskolan, om föräldern väljer att barnet placeras i grundskolan, och vad det innebär att gå i särskola.

Se till att lärarna har kunskap om mål och bestämmelser

Skolverkets utbildningsinspektioner har visat att särskoleelever som är integrerade i grundskolan inte alltid läser enligt särskolans kursplaner. Kommunen måste se till att alla elever som går i särskolan får den utbildning som författningarna anger. Många av de lärare som undervisar särskoleelever i grundskolan har inte erfarenhet från särskolan. De har inte heller alltid kunskap om vilka mål och bestämmelser som gäller för eleverna. Därför behöver grundskolerektorer och lärare öka sina kunskaper om särskolans villkor och bestämmelser.

Förbättra utredningar om mottagande i gymnasiesärskolan

Skolverket har ofta fått frågor om hur utredningar i samband med mottagande av elever i gymnasiesärskolan ska genomföras. Skolverket vill därför peka på möjligheten att de allmänna råden om mottagande i den obligatoriska särskolan i vissa delar kan tillämpas också vid utredning om mottagandet av nya elever i gymnasiesärskolan.

- Antalet elever i den obligatoriska särskolan minskade men andelen av alla elever var dock ungefär densamma som året innan eller närmare 1,5 procent.
- Antalet elever i gymnasiesärskolan ökade till 8 700, vilket motsvarar en ökning med 6 procent jämfört

med föregående år. Sedan 1997 har antalet elever nästan dubblats.

- Antalet studerande inom särsvux var oförändrat 5 000 personer.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Rutiner för utredning och beslut om mottagande i den obligatoriska särskolan best. nr 01:699

Allmänna råd för utbildning av nyanlända best. nr 08:1055

Allmänna råd för den individuella utvecklingsplanen med skriftliga omdömen best nr.08:1074

Allmänna råd för arbetet med åtgärdsprogram best. nr 08:1036

Särskolan – en skolform för mitt barn? best.nr 08:1081

Särskolan – hur fungerar den? best.nr. 08:1082

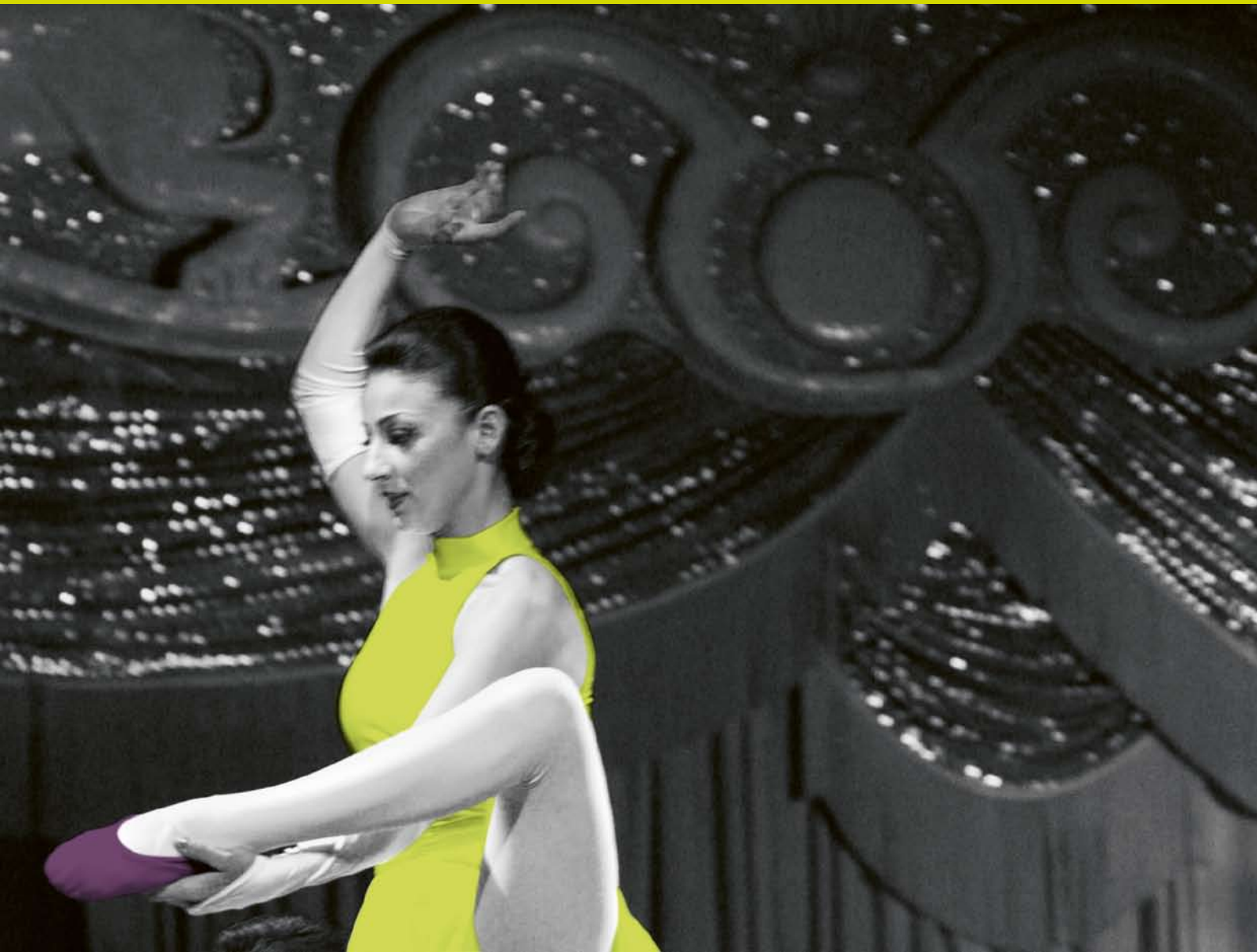
Kommunernas särskola best. nr 06:974

- Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i den obligatoriska särskolan uppgick i kommunala skolor till 89 procent och i fristående skolor 50 procent.
- Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen i gymnasiesärskolan uppgick till 81 procent och i särvox till 89 procent.
- Snittkostnaden per elev i den obligatoriska särskolan var 304 200 kronor, i gymnasiesärskolan 237 700 kronor och i särvox 39 900 kronor.

Vuxenutbildningen

Under 1990-talet ökade andelen som studerade i kommunal vuxenutbildning, men har sedan dess allt eftersom minskat. Minskningen kan till dels förklaras av förändringar i olika riktade statsbidrag. Andelen studerande som är födda utomlands har ökat successivt sedan slutet av 1990-talet och i den grundläggande vuxenutbildningen är nu andelen 86 procent. Den största andelen studerande i den gymnasiala vuxenutbildningen, 60 procent, utgörs av studerande som har en minst 3-årig gymnasieutbildning eller högskoleutbildning. Däremot har antalet studerande inom sfi läsåret 2006/07 varit det högsta som någonsin uppmätts.

-
- Utvärdera och analysera studieavbrotten i kommunala vuxenutbildningen och svenskundervisning för invandrare (sfi) och vidta åtgärder för att minska dessa.
 - Följ upp och utvärdera den verksamhet som bedrivs på entreprenad
-

Vad behöver göras?

Arbeta för att allt fler ska fullfölja studierna och förbättra sina resultat

Studieresultaten i den gymnasiala vuxenutbildningen har genomsnittligt förbättrats något. Fler elever än tidigare år har fått minst godkänt betyg och andelen som fått IG har för första gången på fyra år minskat. Däremot ökar andelen som inte blir godkända i A-kurserna i matematik, svenska och engelska.

Kartlägg orsakerna till studieavbrotten

Studeranden som avbryter sina studier är påfallande hög med stora variationer mellan olika kommuner.

Avbrott i grundläggande vuxenutbildning kan i vissa kommuner vara en följd av att ett på förhand fastställt kursutbud erbjuds som inte svarar mot den studerandes behov. Det finns emellertid behov av ytterligare kartläggningar av orsakerna till studieavbrotten för att veta vilka åtgärder som bör vidtas.

Det kan också konstateras att över en tredjedel av de studerande inom sfi-utbildningen slutat sina studier utan att ha fått godkänt betyg eller har avbrutit sin utbildning. Ungefär hälften av avbrotten är rubricerade som ”okänd anledning”.

Öka andelen sfi-lärare med pedagogisk högskoleutbildning

Det är av stor vikt att lärare i sfi har en relevant utbildning för sitt uppdrag. Liksom tidigare år saknar en betydande andel lärare i sfi pedagogisk högskoleutbildning. I de kommunala skolorna har tre fjärdedelar av lärarna en pedagogisk högskoleexamen medan endast hälften av lärarna i den upphandlade utbildningen har denna utbildning.

Ställ krav på kvaliteten i den utbildning som läggs på entreprenad

En betydande del av kommunal vuxenutbildning läggs ut på entreprenad, i större städer över hälften av verksamheten. Kommunernas krav på utbildningsanordnarna är emellertid inte alltid tydligt uttryckta. Detta får till följd att det blir svårt att kvalitetssäkra verksamheten.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Vad du behöver veta för att sätta betyg inom kommunal vuxenutbildning best. nr 08:1056

Vad du behöver veta för att sätta betyg inom svenska för invandrare best. nr 08:1057

Hur lär man sig svenska som vuxen? best. nr U04:064

PÅ WEBBPLATSEN:

www.skolverket.se/vuxenutbildning

- Antalet studerande i den kommunala vuxenutbildningen minskade åter. Läsåret 2006/07 deltog 3,5 procent av befolkningen i denna form av utbildning.
- Antalet studerande inom sfi – uppgick till 65 200 personer.
- Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen i den kommunala vuxenutbildningen uppgick till 79 procent.

Inom sfi uppgick andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen till 75 procent i kommunala skolor och till 51 procent hos andra anordnare.

- Snittkostnaden per heltidsstuderande i den kommunala vuxenutbildningen uppgick till 31 900 kronor och i sfi till 30 600 kronor.

Kvalitetsarbetet

- Vidta åtgärder för att förbättra det systematiska kvalitetsarbetet liksom uppföljningen och analysen av elevernas kunskapsresultat
 - Analysera om resursfördelningsmodellerna tar tillräcklig hänsyn till att förskolor, fritidshem och skolor har olika förutsättningar och därmed olika behov och följ upp effekterna av resursfördelningen
-

Kommuners och skolors kvalitetsarbete behöver stärkas

De flesta kommuner har någon form av kvalitetsredovisningar, men ofta motsvarar redovisningarna inte de krav som ställts upp i förordningen.

Det finns också brister i hur skolhuvudmännen tar ansvar för att alla elever når målen. Långt ifrån alla kommuner och skolor redovisar en systematisk uppföljning och analys av kunskapsresultaten i de olika skolformerna.

Kommunerna utvärderar sällan det arbete och de modeller som styr resursfördelningen till förskolor, fritidshem och skolor.

Vad behöver göras?

Följ upp och utvärdera – för att satsa rätt

Kvalitetsarbete syftar till att kontinuerligt identifiera förutsättningar, bedöma resultat och måluppfyllelse samt att genomföra åtgärder för att uppnå de nationella målen. Uppföljning och utvärdering av skolors resultat måste användas för att avgöra vilka insatser som ska sättas in. Kvalitetsredovisningen ska ge en samlad bild av kvaliteten i varje verksamhetsform. Genom den bilden får man ett underlag för att fördela resurser efter verksamheternas behov.

Det är också angeläget att kommuner och skolor säkerställer att man har tillgång till god utredarkompetens när beslutsunderlag om mottagande av en elev i särskolan ska tas fram. Skolverket har till stöd för detta arbete utarbetat allmänna råd samt särskilt informationsmaterial som kan användas i kontakten med föräldrar.

Kommunen

Fördela resurser efter verksamheternas behov

Huvudmännen bör analysera om man i sina modeller för resursfördelning tar tillräcklig hänsyn till att förskolor, fritidshem och skolor har olika förutsättningar och därmed olika behov. Genom att följa upp effekterna av hur resurserna har använts får man ett bra underlag för framtida behov.

Ge rektor förutsättning att vara en pedagogisk ledare

Rektors ledning har stor betydelse för skolors kvalitet och resultat. Rektors kompetens bör stärkas genom en kontinuerlig kompetensutveckling. Skolhuvudmännen ska stödja rektor i rollen som pedagogisk ledare genom att ge goda organisatoriska och resursmässiga förutsättningar.

För att möta de behov som tidigare kunnat konstateras planerar Skolverket för ett nytt rektorsprogram för att stärka rektorns yrkesroll. Den omfattar tre kunskapsområden: skoljuridik och myndighetsutövning, mål- och resultatstyrning samt skolledarskap.

Kartlägg och planera behovet av rätt lärarkompetens

Huvudmännen ska bidra till att enskilda skolor kan arbeta med elever med olika förutsättningar och behov. Vidare ska kommunen se till att skolpersonalen har möjlighet till kompetensutveckling.

För att få en bild av kommunens och skolornas behov av olika personalkategorier och av kompetensutveckling bör kartläggningar göras. Kartläggningen gör det också lättare att göra kompetensprognoser för framtida behov av rekryteringar.

Skolverket genomför på regeringens uppdrag den lärarfortbildning som ingår i det så kallade Lärar-

lyftet och som innebär att totalt 30 000 lärare i olika lärarkategorier ges möjlighet till akademisk kvalificerad fortbildning vid universitet och högskolor till och med år 2010. Kommunen bör ta tillvara satsningen som ger lärarna möjlighet att delta i kvalificerad fortbildning med betald tjänstledighet.

Skolor

Följ upp verksamheten

Uppföljning och utvärdering av elevernas resultat måste användas aktivt för att bestämma vilka åtgärder som behövs för att motivera och stödja eleverna. För att förbättringar ska bestå och kvaliteten höjas behöver utvecklingen följas över tid.

Gör det möjligt att bedöma och betygsätta likvärdigt

Bedömning och betygsättning ska vara rättvis och likvärdig, på den egna skolan och i hela landet. Kvaliteten och rättssäkerheten i bedömning och betygsättningen är beroende av att kunskaper värderas enligt en gemensam tolkning av de nationella betygskriterierna utifrån ett allsidigt och brett bedömningsunderlag. Det är viktigt att analysera orsakerna till eventuella skillnader i slutbetyg och provbetyg och att lärare ges möjlighet att diskutera betygsättningsfrågor, inte bara inom den egna skolan utan även med andra skolor.

HÄR FÅR DU HJÄLP

Allmänna råd och kommentarer för kvalitetsredovisning
best. nr 06:964

Kvalitetsarbete i förskola och skola best. nr U07:179

Kvalitet inom IV – hela skolans ansvar best. nr U06:169

Allmänna råd för kvaliteten i förskolan best. nr 05:896

Skolutveckling för bättre resultat och måluppfyllelse
best. nr U08:207

PÅ WEBBPLATSEN:

BRUK – verktyg för systematiskt kvalitetsarbete

SIRIS – verktyg för kvalitet och resultat i skolan

Innehållet i den här skriften bygger på Skolverkets lägesbedömning 2008 och riktar sig till kommuner, andra skolhuvudmän och verksamheter. Redovisningen grundar sig till stor del på den uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion som Skolverket genomfört under året. Skriftens syfte är att lyfta fram vad skolhuvudmännen och rektorerna bör arbeta med för att förbättra sin verksamhet och vilket stöd Skolverket kan erbjuda i det arbetet.